

z vrsto globokih razčlemb in oznak, ki so izredno obogatile našo progresivno publicistiko. Pisca sem odkril uredniku šele jaz, ko sem se po svoji drugi vrnitvi iz mitroviške kaznilnice leta 1956 pozanimal pri njem zanj, ki sem ga prepoznal po stilu; posrednik Ciril Martelanc namreč iz Brna ni sporočil uredniku, da posreduje za brata, in je varoval anonimnost psevdonimnega *Volodje Angeljeva*, ki ga je okrajšal v inicialke A. V. Ferdo Kozak sam. V letu 1955 je objavil še tega »Angeljeva« razčlemba tedanjega mednarodnega političnega položaja. Nato pa je šele po presledku celega leta prinesla *Sodobnost* njegov esej o A. V. Puškinu; temu je sledil usmerjevalni sestavek *Slovenski politični razvoj in problem sodobne politične orientacije*, v katerem je pisec iz tolikšne časovne in prostorne daljave pokazal takšno vživetost v spreminjajoče se slovenske razmere, kakor da bi bil ves čas živel sredi njih. Končno je Ferdo Kozak objavil lahko še njegovo razpravo *O Cankarjevem svetovnem nazoru*, ki jo je zdaj ponatisnil Zadravec v omenjeni antologiji in tako prvi obudil iz pozabe tega izjemnega publicista. Spominjam se še dveh prispevkov, ki jih je Vlado s svojega »križarjenja« na ladji med Leningradom in Le Havrom poslal po bratu Cirilu *Sodobnosti* in ki bi ju bil Ferdo Kozak silno rad uvrstil v revijo, a tega po nelahki odločitvi iz ozirov na cenzuro vendarle ni storil; za zdaj še ni bilo mogoče najti rokopisov v Ferdovi ostalini.

V Martelančevo publicistiko sovjetskih let vsekakor spadajo tudi sestavki, ki jih je o slovenskih osebnostih napisal za malo sovjetsko enciklopedijo; poročeval je Ivan Regent, ki je dal Martelancu v delo tudi neke prevode leninistične literature v slovenščino in ki je nato moral Martelančeve sestavke — kakor tudi svoje — za tisto enciklopedijo naknadno krajšati (po Regentovih informacijah, za katere se mu zahvaljujem).

Leta 1939 je Vladimira obsodilo izjemno sodišče v Rimu na vrsto let, ki pa so se skrčila zaradi upoštevanja vmesnih amnestij v času 1928–1938 tako, da so ga leta 1941 odpeljali iz kaznilnice v internacijo. Iz te se je po kapitulaciji Italije vrnil domov. Pri Sv. Ivanu se je vključil v Osvobodilno fronto in se skušal prebiti na partizansko ozemlje, kar pa ni šlo povsem gladko; v času čakanja so prišli v Trst domobranci, ki so prišli ponj na dom in ga izročili nacistični policiji

Dušan Kermavner

REHABILITACIJA BORISA PILJNJAKA. Boris Piljnjak, nekdanji predsednik »Vseruskega društva književnikov«, je bil eden izmed prvih sovjetskih pisateljev, ki so prišli v neposreden konflikt s Stalinom, in zdaj so ga rehabilitirali med zadnjimi. Rehabilitacija je pretrgala dolgi molk o tem pomembnem ruskem romantiku: v zahodni Evropi sta se Borisa Piljnjaka spomnila Reinhard Federmann in Milo Dor in sta v antologiji, ki je izšla leta 1963 pri založbi Otto Müller, združila njegov glas z glasovi Majakovskega, Zoščenka, Katajeva, Ilfa, Petrova, Marienhofa, Fedina, Ivanova, Leonova in Ehrenburga v mračno polifonično ruske porevolucijske literature; v Sovjetski zvezi pa je zdaj dala revija *Novyj mir* svojemu stalnemu sodelavcu Ehrenburgu priložnost, da piše o Borisu Piljnjaku.

Pomen Piljnjakovega odlikovanja pa ni izčrpan s tem, da so umorjenemu pisatelju vrnili čast; avtor pričujočega prispevka je prepričan bolj o tem, da sovjetski kulturni politiki poskušajo dandanes zaježiti »zahodne vplive« s tem, da bi oživili v kulturi tisti tok, ki se je na literarnem področju začel pri Nikolaju Vasiljeviču Gogolju in je segal ravno do Borisa Piljnjaka — komponenta, ki se

je dotaknila celo poglavitnih nasprotnikov A. Hercena in V. Belinskega, namreč bratov J. in P. Kirejevskega, K. in J. Aksakova, kakor tudi A. Homjakova.

Piljnjakovo pravo ime je bilo Wogau in njegov oče, veterinar, je prišel iz nemškega življa ob Volgi. Mati je prišla z desnega brega Volge iz Saratova, mesta, ki je trgovalo s kamenim oljem in kjer so njeni starši živeli kot trgovci, in se je v Moskvi pedagoško izobrazila. Oba roditelja sta simpatizirala z narodniki, s političnim gibanjem, ki je bilo ob rojstvu Borisa Piljnjaka leta 1894 staro prav toliko kot Sovjetska zveza ob rojstvu Sotova, Soluhova in Jevtušenka. Piljnjak je preživel otroštvo v provincialnih mestih okrog Moskve in v domovini staršev v Povolžju. Po lastnih besedah sta njegovo mladost oblikovala narava in življenje v krogu podeželske inteligence in kmetov, in mnogo potez v njegovem poznejšem ustvarjanju kaže, da so že zelo zgodaj vplivali nanj pesniki in pisatelji kot A. Levitov, Slatovracki in G. Uspenski. Piljnjak je zgodaj dozorel; že z devetimi leti je začel pisati in je leta 1915 objavil prve povesti in opise narave. Leta 1913 je končal šolanje v Nižnjem Novgorodu (danes Gorkem). Po prvi vojni z Nemčijo se ni udeležil obračunavanja med rdečo armado in belo gardo, marveč se je vpisal v tečaj na moskovski trgovski šoli. Dosti uspeha ni bilo, ker je v tem času Piljnjak stanoval v majhnem mestu Kolomni, in njegova dejavnost se je v glavnem izživljala v »mešečničestvu« tistih dni, v vsesplošnem lovu za živežem.

Najučinkovitejše mesto v njegovi knjigi *Golo leto in druge zgodbe*, h kateri se bomo še vrnili, govori o tem, kako je doživljal »mešečničestvo«: Piljnjak popisuje vožnjo z vlakom po stepi. Vlak je poln stradajočih ljudi; ti prihajajo iz mest in potujejo v strašnih razmerah, bolni, zamazani, noč in dan, brez konca, in iščejo po stepnih vaseh živež, pripravljeni, da dajo zanj vse, kar imajo. Piljnjaka je očitno fascinala ta boj za golo življenje, ki so mu edino animalični nagoni ljudi dajali pogonsko silo.

Njegovi sobesedniki so bili kmetje; Petrograd in Moskvo, mestni središči, je po revoluciji in po novi organizaciji podeželja, le malo poznal. Iz tega dejstva sta pozneje Lev Trocki-Bonštajn in V. Polonskij sklepala, da Piljnjakova dela trpijo zaradi pomanjkanja revolucionarnih izkušenj. Kot bomo pokazali, Piljnjak te vrste izkušenj sploh ni iskal. Oktobrska revolucija zanj ni bila v prvi vrsti socialni dogodek, ki so ga vnaprej preračunali v londonskih ali züriških emigrantskih stanovanjih, ampak dosti prej vstaja ruskega elementa proti Evropi in proti aristokraciji, ki jo je okužila evropska miselnost, kar je Piljnjak označil kot »kožno bolezen«. Za Piljnjaka nista bila očeta revolucije Marx in Engels, ampak kosaški vodja Stenka Razin in Jemeljan Ivanov Pugačov. Vstaja Rusije proti zintelektualizirani Evropi in planiranemu človeku je za Piljnjaka vsekakor imela socialen pomen: zmago boljševizma (ki ga je sprejel kot ruski pojav, medtem ko je evropski pojem komunizma odklonil, ker je bil blizu marksizmu) je videl v tem, da bi kmetje postali lastniki zemlje. Važna se mu je zdela ponovna združitev človeka z zemljo; adekvatni marksistični pojem o nujnosti tega, da se odpravi odtujitev, mu je pomenil že nevarnost, da bi zašel v abstrakcijo, ki se vsemu izmika, v simbol, ki je nesmiseln.

Vse to je lepo razvidno v njegovem prvem večjem delu, v *Golem letu*. Piljnjak sam je nedvomno tisti, ki govori v osebi propadlega aristokrata Gleba Ordinina:

»Evropa je zašla v slepo ulico. Pred dvesto leti, od Petra (Velikega; op. avtorja) dalje so hoteli ruski državniki prevzeti to kulturo. Rusija medli od

hrepenenja po zraku, kot je uvidel že Gogolj. In Revolucija je postavila Rusijo tej Evropi nasproti. In z njo so se ruska mesta že po prvih dneh revolucije vrnila nazaj v 17. stoletje, v njegovega duha, v njegov način življenja.«

Piljnjak ni potratil nobene misli za pojem svetovne revolucije. Jagorki, modremu kmetu, polaga na jezik tale opis:

»Na nekem sestanku sem rekel: česa takega kot internacionala ni, pač pa je revolucija ruskega ljudstva, upor in nič drugega. Natanko kot Stenka Razin. — In Karl Marx? Kaj pa Karl Marx? so vprašali. — Neki Nемеc, sem rekel, in zato norec. — Pa Lenin? — Lenin, sem rekel, je prišel iz kmečkih vrst. Boljševik je, vi ste pa komunisti. Morali bi zvoniti po cerkvah, ker ste osvobojeni izpod jarma. Zemljo kmetom. Ven s trgovci!... In ven s komunisti! Boljševiki bodo že sami opravili! sem rekel. Ja, in potlej so me precej vtaknili v luknjo, da bi me navadili discipline!«

Disciplinirana sila, ki je izhajala iz Petrograda, je Piljnjaku pomenila že simptom za razkroj revolucije. Pač pa so bili po njegovem pravi revolucionarji člani kmečke skupnosti, ki jih je iztaknil na potovanjih in ki jim je dal v svoji zgodbi govoriti takole:

»V ta kraj smo prišli še pred Katarinino vlado in živimo, kot smo živeli pred tridesetimi leti in pred sto leti; po svoje se prebijamo. Zato ne potrebujemo nobene vlade in nobene vojne. Peterburg je kot kožna bolezen.«

Da so na Piljnjakov anarhizem manj vplivali Mihail Bakunin in knez Koropotkin kot William Godwin, Max Stirner in J. P. Proudhon, se kaže v strastnem opisu življenja demobiliziranega častnika Volkoviča, ki skupno z ženo Irino živi samo za sedanjost:

»Vrag naj vzame humanizem in etiko — vse hočem izpiti do dna, kar sem dobil — s svojo svobodo, s svojim duhom in svojim instinktom — da, z instinktom.« Volkovič, ki je pozabil na preteklost in ga prihodnost nič ne skrbi, se reši pred tem, da bi ga zaprla čeka, in živi nato v neki anarhistični skupini: »Svoboda! Svoboda! Da nimaš nič, da vse odvržeš, da si berač! In da ne poznaš noči in dni, mraka, sonca in vročine in megle, viharjev — in jutrišnjega dneva!«

Kot je torej vodila literarna linija od Gogolja prek Kirejevskega, Aksakova in Homjakova do Piljnjaka, tako so se v njem združila tudi prepričanja življenjske filozofije Godwina, Stirnerja in Proudhona s prepričanji starega Leva Nikolajeviča Tolstoja.

Komunisti nimajo v prvem pomembnem delu boljševika Piljnjaka nobene vidne vloge; pojavijo se v enem samem prizoru, ko obnavljajo železarno, in Piljnjak hvali pri njih samo to, da večina izmed njih ni razvodenela od »limonadne psihologije«, in da je samo manjšina brala Karla Marxa.

Da njegova naslednja knjiga *Ivan in Marja* ni imela velikega uspeha, je pripisovati načinu pisanja: pod vplivom Andreja Belega niza v svoji poetični prozi najraznovrstnejše stvari drugo ob drugo, in to s takim zanosom, da bralec tu in tam izgubi zmožnost za časovno in krajevno orientacijo. Njegovih idiosinkrazij se ne da zmerom razjasniti in kot pri Gertrudi Stein se priložnostno pojavljajo osebe, ki jih prej nismo poznali in o katerih pozneje ne izvemo ničesar več. Dve dogajanji se pomešata v divji kaos in eno od teh so popolnoma razgubi. Gre za pisatelja, ki potuje v Mosko. Revolucijska leta je preživel v provinci in zdaj izve, da mu je v Moskvi umrla sestra. Obišče bolnišnico, pokopališče, klub pesnikov, cerkev in knjigarno, odpotuje nazaj v svoje mesto

in zaide v nevarnost, da ga zapro — zakaj, izve bralec prav tako malo kot Josef K. v *Procesu* Franza Kafke. Mesto je očitno odpotovalo za pisateljem.

Drugo dogajanje, ki prerasča opis nesrečnega potovanja, govori o pripadnici »evropskega duha«, predsednici krajevne čeke, Kseniji Ordinini. Zanj pomeni revolucija možnost, da zadovolji svoj neizmerni seksualni apetit, in v tem je tako muhava, da daje svoje ljubimce zapirati in jih potem lastnoročno strelja.

Leta 1922 sta se v Berlinu srečala osemindvajsetletni Piljnjak, ki je prav tedaj potoval v Anglijo, in tri leta starejši pariški emigrant Ilja Ehrenburg. Ehrenburg si je takrat zabeležil, da je Piljnjakovi preprostosti primešana prebrisanost.

Tudi režim je postal pozoren na mladega anarhoindividualista in Trocki, ki je v Piljnjaku videl enega izmed najbolj nadarjenih mladih sovjetskih pisateljev, je v *Literatura i revolucija* poskusil analizirati ta svojevrstni pojav. Pisal je, da Piljnjak negira rdečo armado, ki je imela tako odločilno vlogo v usodi dežele, zato ker se sam ni udeležil državljanske vojne. V kritiki je Trocki zabeležil, da je Piljnjak opisal rodne bolečine revolucije, ne da bi sploh vedel, kaj se bo rodilo; da je revolucijo sprejel in jo na svoj način proslavljal, ne da bi jo bil zmožen umetniško upravičiti. Iz teh razlogov ga je Trocki imenoval »ne umetnika revolucije, marveč umetniškega sopotnika. Piljnjak ne podaja slike revolucije, ampak njene vzroke. Temelj je orisal z dobrimi in močnimi potezami. Toda, ali ni škoda, če se mojster odloči, da bo sliki naredil samo ozadje? Oktobrska revolucija pomeni mesto, pomeni Peterburg in Moskvo... „Revolucija gre dalje,“ mimogrede omenja Piljnjak. Toda delo, ki čaka revolucijo, se usmerja v industrializacijo in modernizacijo gospodarstva, v izboljšavo konstrukcijskih metod na vseh področjih, v to, da se izkorenini idiotizem vaškega življenja. Škoda bi bilo, če bi Piljnjak postal pesnik vžigalnik, ki si domišlja, da je hotel biti revolucija. Politično je seveda neškodljiv — kdo bi sicer tudi samo v sanjah pomislil, na to, da bi Piljnjak pritegnil v politiko? Vendar pa njegovo delo pomeni resnično in neposredno umetniško nevarnost!«

Pametna in seveda popolnoma pravilna pripomba Trockega, da Piljnjak ne gre jemati resno kot politični fenomen, je seveda samo ena sentenca v kritiki, ki pušča Piljnjak kot človeški fenomen popolnoma ob strani. Da Piljnjak preprosto ni zmožel, da bi v industrializaciji in modernizaciji gospodarstva, v izboljšavi konstrukcijskih metod na vseh področjih in v tem, da se izkorenini idiotizem vaškega življenja, videl prispevek k temu, da bi človek postal človeški, je razvidno iz zgodbe, ki jo je Piljnjak napisal po vrnitvi iz inozemstva. Imenuje se *Mati zemlja se kadí* in nedvoumno priča o Piljnjakovem prizadevanju, da bi v komunističnih poskusih ustvarjalne dejavnosti videl kaj pozitivnega. Nekuljeva, izšolanega komunista, pošljejo v gozdove ob Volgi, da bi zavrl lesno tatvino, ki se je tam razpasla. Brez uspeha poskuša, da bi kmete, ki gledajo na les kot na svojo lastnino, prepričal o gospodarski nujnosti načrtnega izsekavanja. Pomočnik, kateremu zaupa, ga pelje s seboj na sestanek kmetov, kjer naj bi ga linčali, vendar uide. Nevednost, praznoverje in umazanijo vaškega življenja, skratka »idiotizem«, je Piljnjak prikazal v živih podrobnostih. Toda podoba Nekuljeva ostaja medla, kajti avtorjeve simpatije veljajo spet kmetom in njihovemu anarhističnemu duhu v nasprotju z močmi reda.

V literarnem pogledu pomeni ta zgodba korak naprej. Piljnjak se je odtrgal od kaotične razbitosti svoje pisateljske tehnike. Sicer pa ga nista pre-

drugačila niti sovjetska kritika niti bivanje v zahodni Evropi. V prispevku za zbornik *Pisatelj o umetnosti in o sebi*, ki je izšel leta 1924, je Piljnjak odkrito priznal, da nima nobenih političnih interesov, da ni komunist in tudi ne bo nikdar pisal kot komunist, in da ga usoda partije zanima dosti manj kot usoda Rusije. Sicer pa tudi ne more pisati drugače, kot je pisal doslej, in tudi v bodoče tega ne bo delal drugače.

Takšne izjave, ki jih lahko dojamemo samo, če popolnoma razumemo Piljnjakovo odkritosrčno nezanimanje za politiko, so bile v tistem času še mogoče. Po eni strani je bil kot predsednik Vseruskega društva književnikov preveč eksponiran, da bi lahko postal žrtev analfabeta, ki je morda komaj znal postaviti piko na i, po drugi strani pa je užival podporo ljudskega komisarja za vojsko in mornarico Trockega kakor tudi Karla Radeka. Oba visoka funkcionarja sta se sklicevala na Lenina; ta je leta 1920 zavrnil poskus Aleksandra Bogdanova, ko je hotel narediti prostor za hegemonijo proletkulta, ki ga je osnoval komisar za ljudsko prosveto Lunačarski. Namesto tega sta naročila skupnemu prijatelju Aleksandru Voronskemu, naj ustanovi nasprotno skupino, ki se je imenovala »Pereval« (Gorski prelaz) in s katero je bil povezan tudi Piljnjak. Še leto dni po Leninovi smrti se je posrečilo skupini okrog Trockega in Radeka, da je prodrla v centralnem komiteju z resolucijo (*O politiki partije na področju leposlovja*), ki je priznavala sopotnikom, kot je bil Piljnjak, ustvarjalno svobodo in materialno podporo. Sicer so v resoluciji poudarili razredni značaj umetnosti in pobijali možnost za nevtralnno in nepolitično umetnost, vendar so izjavili: »Osvojitve vodilnih pozicij na področju leposlovja mora slej ali prej postati dejstvo«, toda hkrati so priznali, da so umetniške forme »neskončno mnogovrstne«, da proletariat še ni utegnil izdelati splošno veljavnega estetskega kanona in se mora zato opreti na »kvalificirane specialiste za literarno tehniko« in da je proletariat razredno povezan s kmeti in z napredno inteligenco, katerih najboljše moči mora pritegniti in si šele zaslužiti hegemonijo v umetnosti:

»Zato se mora partija izreči za svobodno tekmovanje različnih grupacij in tokov na obravnavanem področju. Vsaka druga rešitev bi bila državno-birokratska lažna rešitev.«

Čim bolj je pojemal vpliv Trockega in Radeka v centralnem komiteju, tem pogostejše je poskušala skupina »Proletkulta« ponoviti napad na vodilno funkcijo v sovjetski literaturi, ki ga je bil Lenin odbil. Znamenje za napad je dala formacija v okviru »Ruske zveze proletarskih pisateljev«, ki je odkrito nastopila proti Vseruskemu društvu književnikov pod vodstvom Piljnjaka.

Prvega odkritega napada na Piljnjaka pa ni sprožilo postopno odzemanje oblasti Trockemu, marveč smrt njegovega naslednika Frunzeja.

General Frunze, novi vojaški komisar, je umrl novembra 1925 po neuspehi operaciji v Moskvi. V politično razcepljeni državi se je takoj začelo šušljati, da ima pri tem Stalin vmes svoje prste, in Piljnjak je izkoristil priložnost in napisal na to temo ključni roman *Povest o neugaslem mesecu*, s pomenljivim podnaslovom: »Umor generala«. Njen junak Gavrilov je eden od najbolj izrednih voditeljev rdeče armade. Na ukaz od zgoraj se pripelje s posebnim vlakom v Moskvo in izve iz časnika, da je vzrok za njegovo potovanje želodčna bolezen in da se bo moral dati operirati. Res je sicer, da je imel nekoč čir na želodcu, toda tega so mu bili pozdravili in njegovo zdravje je zdaj spet izvrstno. Odpravi se na obisk k človeku, ki je označen kot najpomembnejši od treh par-

tijskih voditeljev (*troika* *kotoraja* *veršila*). Ta mu zapove, da se mora dati operirati. Gavrilova preiščejo zdravniki; v uradnem izvidu napišejo, da je operacija potrebna, v nekem poznejšem zasebnem pogovoru pa vendarle namignejo, da to ne drži. Nato ga operirajo in Gavrilov umre zaradi prevelike doze kloroforma.

Piljnjakova povest je bila objavljena v časopisju, ki je zdaj razglasil njegovo pozno rehabilitacijo — v *Novem miru*. Toda Voronski, za katerega je pomenila skrivnostna Frunzejeva smrt ravno tak udarec kakor za Trockega, se je nemudoma distanciral. V svojem »pismu bralcev« je opisal sebi posvečeno povest kot »zlonamerno obrekovanje naše partije«, GPU je zaplenila vse izvode tega časopisa in v naslednji številki so priznali izdajatelji, da je bila objava *Povesti o neugaslem mesecu* »huda napaka«. (Povest je izšla pozneje, leta 1927, v Sofiji.)

Piljnjak sam ni bil neposredna priča kampanje, ki se je sedaj razvnela zoper njega: bil je v vzhodni Aziji, kjer je ustanavljal podružnice japonsko-sovjetske literarne zveze. Sele po vrnitvi je začutil, da je popolnoma izoliran, če morda izvzamemo pisatelja Zamjatina. Moral se je javno pokesati in priznati, da je njegova povest povzročila politično škodo — čeprav je sam trdil, da njegov junak Gavrilov ni v nikakvi zvezi s Frunzejem. Neke podobnosti med Gavrilovom in pisateljem iz *Ivana in Marje* res ni mogoče zanikati, je pa zelo dvomljivo, ali je Piljnjaku dejansko šlo samo za ponovni oris zlovesče atmosfere, ki je ležala nad mesti.

Pričujoči članek je po vsej verjetnosti eden od prvih poskusov podati Piljnjakovo biografijo (še *Boljšaja Sovjetskaja enciklopedija* ne omenja njegovega imena). Napakam se zato ni mogoče izogniti; eno od takih napak je naredil na primer Claus Gatterer, ki je trdil 22. junija 1964, nekaj dni po objavi v *Novem miru*: »Piljnjak dve leti ni smel objavljati.« (*Die Presse*, Dunaj).

Toda Piljnjak je naslednji dve leti popotoval, pač zato, da bi mu bilo treba biti čimbolj redko v Moskvi, kjer so bili Trocki, Radek in tudi Voronski, ki je še malo pred tem zagovarjal partijo proti Piljnjaku, pod policijskim nadzorstvom, in so jih nato izgnali v srednjo Azijo. Med tem časom je Piljnjak veliko pisal in skoraj vse so mu tudi natisnili. Samo da vse to — *Korenine japonskega sonca*, *Zavoločje* (poročilo o znanstveni ekspediciji na severni tečaj), *Ivan Moskva* (življenje mineraloga v neki tovarni v nerodovitni Komi in vpliv radia in elektrifikacije na zaostale domačine), *Rasskaz o ključah i gline* (potovanje nekaj vzhodnoevropskih Židov, ki se selijo iz Odese v Izrael) in *Štos o žizn* (življenje M. J. Lermontova na Kavkazu) — vse to ni bil Piljnjak, marveč neke vrste alibi ali tehnični umik. Hkrati s tem pa je pripravljaval delo, ki ga je povzdignilo v enega od velikih svetovnih pisateljev: *Mahagonijevec*.

Mahagonijevec pripoveduje zgodbo bratov Bezdetovih, ki prideta kot trgovca s starinami v majhno mesto, da bi nakupovala starine. Brata najameta sobo pri Jakovu Karpoviču Skudrinu, čigar ideje razodevajo za Piljnjaka skoraj nepričakovan vpogled v sociološke odnose, o katerih danes — leta 1964 — čisto resno diskutirajo:

»Marxovo teorijo bo treba kmalu pozabiti, zakaj tudi proletariat mora kmalu izginiti — taka je moja misel — in potemtakem je bila vsa revolucija jalova, zabloda. Da, še dve ali tri generacije in proletariata ne bo več: najprej bo izginil v Združenih državah, v Angliji in Nemčiji. Marx je pisal svojo teorijo v času, v katerem je obstajalo predvsem telesno delo. Danes pa prevzemajo

vlogo mišic stroji. Taka je moja misel. Kmalu bomo samo še mehaniki pri strojih in proletariat bo izginil. Vsi bodo postali mehaniki.«

Piljnjak opisuje, kako visoki uradniki v mestnih upravah in industriji kar naprej volijo drug drugega ali si vsako leto med seboj razdeljujejo službena mesta, to in ono pa je pripomnil tudi o nesposobnosti in razmetavanju v industriji, o »višjih oblasteh« in njihovih težnjah, da bi se izolirali od preostalega prebivalstva.

Brat Jakova Skudrina, Ivan, pa je v nasprotju s tem kakor »jurodivij« ali pozna izdaja tega naivnega norca, ki je umrl sredi devetnajstega stoletja v Moskvi (tega je Piljnjak prav tako omenil v prvem poglavju svoje knjige in značilno je, da je opisal tudi njegovo smrt). Ivan Skudrin živi v skladu s svojo idejo o pravem komunizmu v votlini blizu neke opekarne:

»Komuniste, ki so tukaj spali, so v času vojnega komunizma vpoklicali in leta 1921 odpustili. To so bili možje, katerih ideje so se znašle v slepi uliči, prismuknjenci, pijanci, možje, katerih dom je bil pod zemljo in katerih delo sta vodila najdoslednejše bratstvo in najstrožji komunizem. Nobeden od njih ni imel ničesar sam zase, ne denarja, ne nikakih predmetov, ne žensk.«

In:

»Ivan Karpovič je govoril dalje — o komunizmu in o tem, kako je bil prvi predsednik izvršnega odbora, kako je bilo tista leta in kako so leta minila, tista strašna leta. Kako so ga potem vrgli iz revolucije in kako zdaj hodi k vsem ljudem, da bi jih pripravil v jok in — pomislite — v smeh, potem pa je spet pripovedoval o komuni, o njeni enakosti in bratstvu, in zatrjeval, da pomeni komunizem predvsem ljubezen, resnično skrb človeka za človeka, prijateljstvo, tovarištvo, sodelovanje.«

To obnovljeno hrepenenje po ruski preteklosti, neposrednosti življenja in družbenem redu, ki ni nič drugega kakor zveza zvez, prepleteno z direktnimi odtožbami, namigovanji na preganjanje pravih leninistov in s socialnokritičnimi opazkami se je zdelo Piljnjaku samemu tako krepko, da je rokopis romana poslal rajši najprej v Berlin. (Kar pravi Peter Wilson v britanskem časopisu *Survey* — da je šlo za vzroke, ki so bili v zvezi z avtorskimi pravicami — je mogoče, vendar prav neverjetno). Jeseni so prišli prvi primerki berlinske izdaje v Moskvo in *Literaturnaja gazeta* je nemudoma začela napad na Piljnjaka, v katerem ga je imenovala avtorja »protisovjetskega romana«. Že pripravljene natis v skrajšani obliki v časopisu *Krasnaja* je odpadel, Piljnjaka so odstavili z njegovega visokega službenega mesta in *Literaturnaja gazeta* ga je obsula z vsemi žaljivkami, kar jih ruščina premore — in teh ni malo.

Toda Piljnjak, ki se je po teh napadih — natanko tako kakor Majakovski — igral z mislijo na samomor, je nepričakovano dobil dva nova zaščitnika: izdajatelja *Izvestij* Gronskega in Maksima Gorkega, ki se je bil ravnokar vrnil iz Sorrenta v domovino. Gorki je priporočil v nasprotju z *Literaturno gazeto* bolj prosvetljen odnos do Piljnjaka: če že dela take »napake«, pa je vendar »z razumom komunist, po srcu pa individualist«. S svojim vplivom pri Stalinu je dosegel, da so Piljnjaku izdali osem knjig, v katerih so izšla njegova zbrana dela, in Gronski je pregovarjal pobitega pisatelja, naj predela povest *Mahagonijevec* in naj iz previdnosti omeni tudi socialistično izgradnjo med prvo petletko. Po tem nasvetu je napisal Piljnjak *Volga teče v Kaspiško morje*, roman o gradnji jezua v njegovem rodnem mestu Kolomni. Toda *Mahagonijevec* in postavi Ivana in Jakova Skudrina so ostali nespremenjeni.

Roman ni zadovoljil, zakaj po pisanju *Literaturne enciklopedije* 1934 je Piljnjak pokazal v njem odkrite simpatije do Ivana, do nekega mehanika in nekega profesorja, medtem ko je resnične predstavnike izgradnje naslikal zelo izumetničeno.

Ker pa je Piljnjak takoj zatem napisal dokaj nepomembno knjigo o Tadžiki-stanu, v kateri je pokazal vse dobrote, ki jih je enemu od azijskih ljudstev prinesel sovjetski režim, je še leta 1954 dobil privoljenje, da potuje v Združene države. Toda tudi poskus, da bi s protiameriškim romanom z naslovom *Okay* spet pridobil zaupanje literarnih politikov, je spodletel:

Stalin je kot gost v vili Maksima Gorgeka oznanil, da je odslej tudi »Ruska zveza proletarskih pisateljev« (RAPP) razpuščena in se mora zlititi z notnim društvom sovjetskih pisateljev. Začelo se je obdobje socialističnega realizma.

Po tem je Piljnjak napisal samo še eno večje delo: *Sadje zori*, potopisne zapiske, v katerih se je izrazila ljubezen do stare Rusije, do Rusije Rurika, in sicer zlasti v daljšem poglavju o znanem slikarju ikon, o menihih in samostanih.

Ilja Ehrenburg piše zdaj ob rehabilitaciji v *Novem miru*:

»Boris Piljnjak je propadel v tridesetih letih in težko bi bilo reči, kako bi se bila izoblikovala njegova nadaljnja pisateljska pot.«

Kar zadeva Piljnjakovo smrt, imamo morda vir, ki ga Ehrenburg ne pozna:

Sodeč po delih emigranta R. Ivanova-Razumnika (*Pisateljskie sudbi in Tjurni i siljki*, 1951 in 1953 v New Yorku) so Piljnjaka ustrelili v moskovskem zaporu Butyrskaja kot japonskega vohuna, kar je bila v očeh NKVD tisti čas najprimernejša obtožba. Skupaj z njim je umrlo dvesto drugih pesnikov in pisateljev, med katerimi sta bila Voronski, nekdanji Piljnjakov zaščitnik, in Auerbach, ki je bil kot vodja RAPP Piljnjakov dejanski nasprotnik. Gorki, ki je v neznanih okoliščinah umrl že pred Piljnjakom, je mogel svojemu varovancu prav tako malo pomagati kakor leta 1921 pesniku Nikolaju Gumiljovu (ki so ga ustrelili kot domnevnega kontrarevolucionarja) in v času stalinizacije grofu Dmitriju Mirskemu.

H. P. R.

Prevedla K. B.

PROTI PRIVATIZACIJI. Letošnja »Korčulanska letna šola« je končana. Že drugič zapored so se v juliju zbrali na Korčuli, tokrat domala vsi naši pomembnejši družboslovci, točneje: filozofi in sociologi, da bi prediskutirali svoja znanstvena dognanja zadnjega leta. Karakteristika teh srečanj je, da si pridobivajo mednarodni značaj in postajajo tako zelo pomembna oblika vključevanja jugoslovanskih družboslovcev v mednarodno diskusijo, obenem pa tudi primeren kazalec nivoja naše filozofije in sociologije v svetovnem merilu.

Obča tema letošnjega simpozija je bila: *Smisel in perspektive socializma*. Že sam ta naslov je obetal resen pristop h konkretni družbeni problematiki. Pričakovanja so popolnoma opravičili skrbno izdelani referati, ki so jih pripravili H. Marcuse, K. Kosik, S. Mallet, B. Bošnjak, A. Kresić, M. Čaldarević, V. Rus, J. Županov, potem vedno bogata in na izrednem nivoju izvajanja H. Le-febvra, L. Goldmanna, H. L. Parsonsa, Filipovića, Grlića, Markovića, Pejovića, G. Petrovića, Stojanovića, Sutlića, Vranickega, Djurića, Milića, Tadića, R. Suppeka itd..., do nenavadno impresivnega podajanja mladega zagrebškega literarnega teoretika Ladana.

V pričujočem okviru je gotovo nemogoče zajeti vse probleme, ki jih je med štirinajstdnevno diskusijo zastavilo in reševalo nad petdeset diskutantov.